

Svenska villkorskonstruktioner och axiologi

Av HANS KRONNING

Ett ord till, och du åker ut!
SAOB 2004: till II, D, a, β

En minut till och vi hade blifvit bordade av honom.
Tidning för idrott, 1897

Ett guld för Sverige, det hade ju slagit allt.
Svenska Dagbladet, 09.07.2023

Abstract

Kronning, Hans, hans.kronning@moderna.uu.se, Professor em., Department of Modern Languages, Uppsala University: “Swedish Conditionals and Axiology”. *Språk och stil* NF 36, 2026 pp. 1–26.

This article examines conditionals with a conspicuous axiological value in Swedish. Three types of previously unstudied axiological constructions are investigated. The first type is the potential construction with *Quantifiers of Factual Proximity (QPF)*: *Om du säger ett ord till_{QPF} slår jag dig på käften* (‘If you say one more word, I will punch you in the face’). The second type is the counterfactual construction with *QPF*: *Om han tagit ett steg till, hade han varit död* (‘If he had taken one more step, he would have been dead’). The third type is the norm-breaking potential construction with the Compound conditional and the Pluperfect: *Det skulle ha betytt allt om jag hade fått dom* (‘It would mean [*lit.* would have meant] everything if I got [*lit.* had got] them’). The different speech acts that the constructions perform are also studied: the construction types carry out expressive speech acts and some other speech acts as “threats” and “promises”. From a typological perspective, it will be contended that the first and the second construction types are universal, while the third is language-specific.

Keywords: Conditionals, Axiology, Quantifiers of Factual Proximity, Speech Acts, Expressiveness, Swedish, Linguistic Typology.

1 Inledning

Här ska två typer av villkorskonstruktioner med ett framträdande *axiologiskt värde* (von Wright 1963) studeras. Det axiologiska värdet betecknar något som

Jag tackar två anonyma granskare och David Håkansson för värdefulla synpunkter.

<https://doi.org/10.61965/sos.2026.26755>

Språk och stil: Tidskrift för svensk språkforskning, NF 36, 2026. ISSN: 1101-1165 E-ISSN: 2002-4010

är 'önskvärt' eller 'oönskat' för individen eller 'berömvärt' eller 'klandervärt' ur en institutions synvinkel, exempelvis ur ett »rättsväsens» eller en »religions» synvinkel (Gosselin 2010 s. 332–351). Ofta är en viss aktion som 'att döda någon' både 'oönskad' för individen och 'klandervärd' enligt institutionen.

Den första konstruktionstypen utgörs av *villkorskonstruktioner med kvantifierare av faktisk närhet (KFN)*, som kan vara både *potentiella* (1) och *kontrafaktuella* (2):

- (1) **Om** du tar ett steg till, dödar jag dig.
- (2) **Om** jag hade tagit ett steg till, hade han dödat mig.

Kvantifieraren av faktisk närhet, nominalfrasen *ett steg till*, anger ett tillräckligt villkor för att den axiologiskt markerade aktionen ('döda någon') i den andra satsen, »apodosis», ska förverkligas i potentiella villkorskonstruktioner (1) eller skulle ha förverkligats i slutna kontrafaktuella villkorskonstruktioner (2).

Villkorskonstruktioner med *KFN* betraktas som en universell *konstruktionstyp* men har veterligen endast identifierats och definierats i de romanska språken. En undersökning av denna konstruktionstyp i ett germanskt språk som svenska är därför påkallad för att bidra till bekräftandet av konstruktionstypens universalitet.

Den andra konstruktionstypen utgörs av villkorskonstruktioner med *potentiell pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis* (3):

- (3) Det hade (skulle ha) **betytt allt**, om jag hade fått skorna.

Denna konstruktionstyp, som av vissa anses »normbrytande», används för att uttrycka svag potentialitet och en 'önskan' att något ska bli fallet, där en »gällande» norm kräver enkel konditionalis och preteritum: »Det skulle betyda allt, om jag fick skorna». Det axiologiska värdet i apodosis ('betyda allt') är alltid positivt markerat i denna konstruktionstyp, som är *språksspecifik* och inte universell. Apodosis föregår oftast den *om*-inledda satsen (»protasis») i denna konstruktionstyp. För att fastställa konstruktionstypens »normbrytande» status kommer bl.a. språkbrukarnas *normföreställningar* att användas. Relevanta delar av olika teoretiska ramverk, främst *axiologisk teori*, *talhandlingsteori*, *kognitiv konstruktionsgrammatik* och *språktypologi*, kommer att användas för att analysera olika aspekter av de här studerade villkorskonstruktionerna i en »koherent teori-, domän- och metodpluralism» (Kronning 2022).

Empiriskt bygger denna undersökning på belagda exempel ur olika databaser,¹ som inte tillåter statistisk behandling. I den mån som subjektiva kvantitativa uppskattningar används bygger dessa på den lätthet eller den svårighet med vilken det varit möjligt att belägga konstruktionen i fråga. Statistisk behandling är inte heller möjlig på grund av att konstruktionstyperna inte entydigt kan definieras *a priori*. Den tillgång till »megadata» som databaserna erbjuder gör det emellertid möjligt att närmare precisera definitionen av konstruktionerna och förhoppningsvis förbättra den subjektiva kvantitativa uppskattningen av deras förekomst. De citerade exemplen kommer från tidsperioden 1853–2024.

I det följande behandlas först prototypiska villkorskonstruktioner (avsnitt 2) som bakgrund till de villkorskonstruktioner som studeras här. Sedan behandlas villkorskonstruktioner med kvantifierare av faktuell närhet (*KFN*) med potentiell (avsnitt 3.1) och kontrafaktuell (avsnitt 3.2) betydelse. Därefter behandlas villkorskonstruktioner med pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis med potentiell betydelse (avsnitt 4). Till sist sätts de studerade villkorskonstruktionerna in i ett språktypologiskt perspektiv (avsnitt 5), innan resultaten av undersökningen sammanfattas (avsnitt 6).

2 Prototypiska villkorskonstruktioner

Prototypiska villkorskonstruktioner (Kronning 2020 s. 119–120) brukar anses vara tvåsatskonstruktioner bestående av *protasis* (*p*), som inleds med den konditionala subjunktionen *om*, och *apodosis* (*q*) (se figur 1).

Prototypiska villkorskonstruktioner: <i>Om protasis (p), apodosis (q)</i>	Epistemisk attityd	Aktionsart
1. <i>Om han gifter sig med henne, blir han rik.</i>	Neutral potentialitet	Telisk
2. <i>Om han gifte sig med henne, skulle han bli rik.</i>	Svag potentialitet	Telisk
3. <i>Om han var (vore) rik, skulle han gifta sig med henne.</i>	Öppen kontrafaktualitet	Atelisk
4. <i>Om han hade gift sig med henne (hade varit rik), skulle han ha varit rik (ha gift sig med henne).</i>	Sluten kontrafaktualitet	Telisk/Atelisk

Figur 1. Prototypiska villkorskonstruktioner.

¹ I första hand litteraturlbanken.se och olika Google-databaser.

Konstruktionerna kan indelas i fyra typer med avseende på den *epistemiska attityd* (Kronning 2014 s. 23–28, 2025) som »talaren» ger uttryck för: 'neutral' och 'svag potentialitet', 'öppen' och 'sluten kontrafaktualitet'. Den epistemiska attityden är i stor utsträckning avhängig av verbformerna och *aktionsarten* i de två satserna, som betecknar var sin *aktion* ('gifta sig', 'bli rik', 'vara rik').

I telisk aktionsart innehåller aktionen en gräns ('gifta sig' [– gift/+ gift], 'bli rik' [– rik/+ rik]), under det att en dylik gräns ('vara rik' [... + rik, + rik ...]) saknas i atelisk aktionsart. Telisk aktionsart lokaliserar aktionen efter *nu* (se figur 1 ovan, 1–2): aktionen är möjlig, potentiell.

Atelisk aktionsart lokaliserar aktionen i *nuet*: aktionen är inte möjlig i nuet, men kan ha varit möjlig i det förflutna och kan bli möjlig i framtiden – kontrafaktualiteten är öppen (se 1 ovan, protasis i 3).

I den fjärde konstruktionstypen är kontrafaktualiteten däremot sluten oavsett aktionsart (se figur 1 ovan, 4): möjligheten framställs som definitivt upphävd.

Med villkorskonstruktioner som har deklarativ form (se figur 1 ovan) utförs en direkt *assertiv talhandling*: ett 'påstående' att det föreligger en villkorsrelation (*VR*) mellan konstruktionens två satser (Kronning 2014 s. 24).

3 Villkorskonstruktioner med kvantifierare av faktuell närhet (*KFN*)

Enligt den *kognitiva konstruktionsgrammatiken* (Langacker 1987, 2008, Hoffman & Trousdale 2013, Kronning 2023b, jfr Kinn 2024) kan en *konstruktion* vara ett morfem, ett ord, en fras, en sats eller en mening, som utgör en *form–betydelseförknippning* som befästs i varierande grad genom kognitiv rutinisering och social konventionalisering. Villkorskonstruktioner bildar en mening som innehåller ett antal delkonstruktioner. Konstruktioner och delkonstruktioner representeras på olika nivåer av *schematisering* (abstraktion) och bildar *schematiska nätverk*.

Villkorskonstruktionernas mest schematiska *form* är [P, Q] och deras mest schematiska *betydelse* är [*p VR q*] som framgår av figur 2 nedan. På formsidan kan deras syntaktiska form specificeras på en hög schematisk nivå som *hypotaktisk* (underordnad sats + överordnad sats) eller *parataktisk* (två satser på samma syntaktiska nivå). Konstruktionerna representeras kognitivt hos talare och lyssnare på olika *schematiseringsnivåer* ('abstraktionsnivåer') från

den mest schematiska till den minst schematiska, exempelvis i fyra steg (se figur 2, 1–4). Konstruktionerna och deras olika schematiseringsnivåer tjänar som mönster vid produktion och tolkning av yttranden.

Form	1. P		Q
Betydelse	1. p	VR (Villkorsrelation)	q
Hypotax	2. $Om\ S\ V\ X$	–	$V\ S\ X$.
	3a. $Om\ jag\ hade\ tagit\ KFN$	–	$hade\ han\ dödat\ mig$.
	3b. $Om\ du\ tar\ KFN$	–	$dödar\ jag\ dig$.
	4. $Om\ jag\ hade\ tagit\ ett\ steg\ till$	–	$hade\ han\ dödat\ mig$.
	2. $V\ S\ X\ KFN$	–	$V\ S\ X$.
	3. $Hade\ jag\ tagit\ KFN$	–	$hade\ han\ dödat\ mig$.
	4. $Hade\ jag\ tagit\ ett\ steg\ till$	–	$hade\ han\ dödat\ mig$.
	2. NF_{KFN}	–	$V\ S\ X$
	3. En minut senare	–	$hade\ det\ varit\ för\ sent$.
Paratax	2. NF_{KFN}	och	$S\ V\ X$.
	3a. Ett steg till	och	$han\ hade\ dödat\ mig$.
	3b. Ett steg till	och	$jag\ dödar\ dig$.

Figur 2. Exempel på potentiella och kontrafaktuella konstruktioner med KFN^2 .

Villkorskonstruktioner med KFN (Kronning 2017, 2020 s. 126, 2021 s. 50–51, 2023a, 2023b) på den näst högsta schematiseringsnivån i figur 2 är *hypotaktiska* och *parataktiska*. De representeras här med minskande schematiseringsnivå, exempelvis från $Om\ S\ V\ X$, $V\ S\ X$ till $Om\ jag\ hade\ tagit\ ett\ steg\ till$, $hade\ han\ dödat\ mig$, från NF_{KFN} och $S\ V\ X$ till $Ett\ steg\ till\ och\ han\ hade\ dödat\ mig$.

De parataktiska konstruktionerna (se figur 2 ovan) kan i svenska endast vara *syndetiska* (med *och*) (jfr Kronning 2023b s. 155–157). Dessa syndetiska konstruktioner kan betraktas som »huvudsatsekvivalenter» (SAG IV s. 812).

3.1 Potentiella konstruktioner med KFN

De potentiella villkorskonstruktionerna med KFN (se figur 3) kvantifierar aktioner på en skala av identiska aktioner (’säga ett, två ... ord till’). Antalet aktioner är litet.

² S = subjekt, V = verb, X = eventuell ytterligare satsdel, NF = nominalfras.

Antalsangivare	Skalenhet	Additionsangivare
<i>ett</i>	<i>ord</i>	<i>till</i>
<i>ett</i>	<i>steg</i>	<i>till</i>
<i>en</i>	<i>halvtimmes promenad</i>	<i>till</i>
<i>lite</i>	–	<i>till</i>

Figur 3. Aktionskvantifierare i potentiella konstruktioner med *KFN*.

En subjektiv kvantitativ uppskattning (se avsnitt 1) ger vid handen att de vanligaste potentiella konstruktionerna med *KFN* kan illustreras av exempel (4–12):

- (4) *Hotet till vännen: "Om du säger ett ord till slår jag dig på käften".* (arvika-nyheter.se, 20.01.2022)
- (5) M. Faure lyfter handen i högsta raseri och hväser med sin nötta röst: "**Om du säger ett ord till, så kastar jag dig** utför trapporna!" (Böök, Fredrik, 1913, *Essayer och kritiker*, s. 287, litteraturbanken.se)
- (6) – Hör du, din fähund, **om du säger ett ord till, så smäller det** [...]. – Försök om I har lust; men jag slår igen och slår hårdt. (Lindholm, Per August, 1889, *Ensam. Berättelse från södra Lappland*, s. 56, litteraturbanken.se)
- (7) Ernst, **säger du ett ord till så dödar jag dig**. (poeter.se, 24.11.2009)
- (8) Säger du **ett ord till** om Kalle, **slår jag till dig**. (Von Zweigbergk, Helena, 2006, *Fly mig*, Stockholm: Norstedts)
- (9) **Hör jag ett ord till** om Brännö brygga **går jag och hämtar snaran**. (ng.se, 30.10.2022)
- (10) – Håll käften! **Ett ord till och jag nitar fast** dig vid bordet som en lus. Begrips? (Mattson, Olle, 1953, *Ugglor i mossen*, s. 81, litteraturbanken.se)
- (11) Å, herregud, pojke, **ett ord till och jag trampar** dig på tårna! (Bergman, Hjalmar, 1926, *Jonas och Helen*, s. 70, litteraturbanken.se)
- (12) Jag sätter pekfingeret mot avtryckaren. "**Ett steg till och jag skjuter**." (Larson, Nathan och Edenborg, Carl Michael, *Stockholm Noir*, Bokfabriken)

Ur syntaktisk synvinkel kan *hypotaktiska* (4–9) och *parataktiska* (10–12) konstruktioner urskiljas.³ Protasis i de hypotaktiska konstruktionerna inleds av subjunktionen *om* (4–6) eller är oinledd (7–9), men har omvänd ordföljd

³ Enligt SAG (IV s. 669) kan **Ett steg till och** »sagas parafrasera en konditional bisats»: *Ett steg till och du är dödens*. Här betraktas denna konstruktion som parataktisk och *ett steg till och* kan därför inte sägas parafrasera en bisats.

som inte är utlöst av ett *fundament* (SAG IV s. 689) och kan således, försåvitt en bisats definieras som inledd av en subjunktion eller en »satsbas» (SAG IV s. 462), göra tjänst som »bisatsekvivalent».⁴ De på detta sätt definierade hypotaktiska konstruktionerna tillåter användningen av apodosisinledaren *så* (5–7), men inte den syndetiska parataxmarkören *och* (13):⁵

- (13) **Tar du ett steg till och dödar jag dig.*

Det axiologiska värdet i apodosi i dessa potentiella konstruktioner är oftast *negativt* ('slå någon på käften', 'kasta någon utför trapporna', 'smäller det', 'döda någon', 'hämta snaran', 'nita fast någon', 'skjuta /någon/') (4–12).

Detta axiologiska värde ligger till grund för den vanligaste indirekta, direktiva talhandling som talaren utför med hjälp av dessa konstruktioner: ett 'villkorligt hot' (4–12). De parataktiska konstruktionerna (11–12) med deras oftast negativa axiologiska värde och den därmed förknippade talhandlingen gör det möjligt att utelämnat apodosi som i (14):

- (14) – Ludmilla, **blott ett ord till och** –. Hon *hotade* henne med den knutna handen och stod som en rasande framför den unga kvinnan. (Anonym, 1891, *Förmyndaren eller Guldets makt*, II, s. 811, litteraturbanken.se)

När konstruktionen har ett positivt axiologiskt värde, vilket är mer sällsynt, är talhandlingen oftast ett 'löfte' (15):

- (15) **En halvtimmes promenad till och** vi är framme. Det lovar jag. (SAG IV s. 812)

Det förekommer att kvantifieraren av faktisk närhet saknar additionsangivare (*till*), varvid antalsangivare (*ett, en*) och skalenhet (*ord, svordom*) (se figur 3 ovan) fungerar som *skalinledare*, stundom förstärkt av ett adjektiv som *enda*, vilket gäller såväl vid negativt (16) som vid positivt (17) axiologiskt värde med åtföljande talhandlingar ('hot', 'löfte'):

- (16) {**En svordom till/En enda svordom**} *och* du åker ut! (SAG IV s. 812)

⁴ SAG (IV s. 647) använder i detta fall termen »inledd konditional bisats».

⁵ Konstruktionen *Ett steg till så dödar jag dig* har inte kunnat beläggas, men det finns anledning att tro att den är möjlig, då denna har kunnat beläggas i kontrafaktiska konstruktioner med *KFN* (se avsnitt 3.2.1).

- (17) **Ett ord af dig, ett enda ord – och jag är redo!** (Von Knorring, Sophie, 1836, *Illusionerna*, s. 191, litteraturbanken.se)

Det förtjänar att nämnas att SAG indirekt ger en definition av *KFN* i dess mindre vanliga användning som *skalinledare* i potentiella villkorskonstruktioner:

En indefinit nominalfras (ofta med angivelse av en minsta nödvändig kvantitet) kan som huvudsatsekivalent ange en händelse som föregår och som eventuellt är tillräcklig förutsättning för att det skall bli som det sägs i en additivt samordnad följande delmening (SAG IV s. 812)

I SAG skiljs dock inte potentiella villkorskonstruktioner som (16–17) från faktueella konstruktioner, där nominalfraser, som *tre hörnor*, inte är *KFN* med skalinledande funktion och där verbformerna inte står i presens utan i preteritum (18):

- (18) *Tre hörnor* och det blev mål. (SAG IV s. 812)

Om *KFN* i de villkorliga konstruktionerna i (16–17) inte har någon additionsangivare, saknar *KFN* (*lite till*) i villkorkonstruktionen i (19) skalenhet, vilket också utgör ett mindre vanligt fall (se figur 3 ovan):

- (19) ”Jaså, känner du så lilla Esbeth. Det var tråkigt att höra. [...]” Grosshandlarens ton av gemytlighet är falsk. **Lite till och** den spricker. (Hedberg, Olle, 1955, *Dockan dansar klockan slår*, s. 107, litteraturbanken.se)

Denna *KFN* anger en ringa kvantitet (*lite till*) av odefinierade och inte nödvändigtvis homogena aktioner som ’ta ett steg till’ eller ’säga ett ord till’, men denna typ av *KFN* inrättar en skala, vars *skalinledare* i (19) utgörs av ’en ton av gemytlighet’ på en skala av homogeniserade aktioner (’ton av gemytlighet + ton av gemytlighet + ton av gemytlighet ...’). *KFN* anger att en ringa kvantitet av dylika aktioner behövs för att aktionen i apodosis (’den spricker’) ska förverkligas.

Slutligen kan nämnas att vissa *skalenheter*, exempelvis *steg*, kan ha en *metaforisk tolkning*. Så rör det sig i (20) inte om *ett steg till* i »rumtiden», som i (12) ovan, utan om ett metaforiskt steg till:

- (20) Så många gånger var det ju inte jag svek men felet var att jag visste att jag alltid hade dig att komma tillbaks till. Du har aldrig satt några gränser. Du

har aldrig sagt: **ett steg till och** du försvinner för alltid ur mitt liv. (Myrdal, Jan, 1998, *Maj: en kärlek*, s. 362)

3.2 Kontrafaktuella konstruktioner med *KFN*

Den taxonomi för talhandlingar, som upprättats av Searle (1972 s. 51–70), bygger på *anpassningsinriktningen* mellan *ord* och *värld*. Delar av denna taxonomi kommer att användas här.

Den direkta, assertiva talhandling ('påstående') som utförs med villkorskonstruktioner i deklarativ form (se avsnitt 2) uppvisar en 'anpassningsinriktning' som går från 'värld' till 'ord': det föreligger en villkorsrelation (*VR*) mellan protasis och apodosis.

Den indirekta, direktiva talhandling ('villkorligt hot') som utförs med *potentiella* villkorskonstruktioner med *KFN* och negativt axiologiskt värde (se avsnitt 3.1) uppvisar en 'anpassningsinriktning' som går från 'ord' till 'värld': lyssnaren ska anpassa sitt beteende.

Den indirekta talhandling som utförs med kontrafaktuella villkorskonstruktioner med *KFN* är *expressiv* (Searle 1972 s. 54–56) och uppvisar inte någon 'anpassningsinriktning' mellan 'ord' och 'värld': talaren 'uttrycker känslor'.

Det går att urskilja två typer av *KFN* i kontrafaktuella villkorskonstruktioner med *KFN*: konstruktioner vars *KFN* är *aktionskvantifierare* (avsnitt 3.2.1) och konstruktioner vars *KFN* är *intervallkvantifierare* (avsnitt 3.2.2).

3.2.1 Kontrafaktuella konstruktioner med *KFN*: aktionskvantifierare

De kontrafaktuella konstruktionerna med *KFN* som är aktionskvantifierare (se figur 4) skiljer sig i fyra avseenden från motsvarande potentiella konstruktioner (se avsnitt 3.1).

Antalsangivare	Skalenhet	Additions- eller subtraktionsangivare
<i>ett</i>	<i>steg</i>	<i>till</i>
<i>två</i>	<i>steg</i>	<i>till</i>
<i>ett</i>	<i>steg</i>	–
<i>ett</i>	<i>ord</i>	<i>till</i>
<i>några</i>	<i>minuter</i>	<i>till</i>
<i>ett</i>	<i>varv</i>	<i>till</i>
<i>en</i>	<i>poäng</i>	<i>mindre</i>

Figur 4. Aktionskvantifierare i kontrafaktuella konstruktioner med KFN.

För det första kvantifierar aktionskvantifierarna inte bara aktioner på en skala av identiska aktioner ('ta ett, två ... steg till') (21), utan också *kategoriserade tidsenheter* ('en, två... minut/er/ till') av en viss aktion: »hade matchen varat *några minuter till*, hade vi vunnit den» (22):

- (21) Jag minns huru jag en gång gick i mina tankar på en klippa, som slutade med en tvärbrant. **Ett steg till och** jag *hade fallit* ditned. Men då vaknade jag ifrån mina tankar och drog min fot tillbaka. Jag var räddad... (Ingelius, Axel Gabriel, 1853, *Brokiga blad*, s. 238, litteraturbanken.se)
- (22) Arbrå HK [Handbollsklubb] i lovande hemmapremiär: ”**Några minuter till och** vi *hade tagit* det”. (ljusnan.se, 03.10.2021)

För det andra innefattar aktionskvantifierarna inte bara additionsangivare (*ett steg till*) (23), utan också subtraktionsangivare (*ett poäng mindre*) (24):

- (23) Karmides befann sig nu vid sjelfva randen af den förbivältrande, svällande folkströmmen. **Ett steg till, och** han *hade blifvit borttryckt* med dess böljor. (Victor Rydberg, *Den siste athenaren*, 1859, s. 133, litteraturbanken.se)
- (24) Jag klarade [körkorts]provet på håret, **ett poäng mindre och** jag *hade blivit* underkänd... *Tur!* (familjeliv.se, 26.06.2008)

För det tredje är den talhandling som utförs med de kontrafaktuella konstruktionerna *expressiv* ('uttryck för känslor') och inte direktiv ('villkorligt hot', 'löfte'), som i de potentiella konstruktionerna (se avsnitt 3.1).

För det fjärde kan de kontrafaktuella konstruktionerna, till skillnad från de potentiella, beledsagas i kontexten av en axiologisk utvärdering (*Tur!*,

Suuuuck ...) av motsatt axiologiskt värde i förhållande till det axiologiska värdet i apodosis: den positiva axiologiska utvärderingen i (24) (*Tur!*) står i motsättning till det negativa axiologiska värdet i apodosis ('bli underkänd'), medan i (25) står den negativa axiologiska utvärderingen (*Suuuuck*...) i motsättning till det positiva axiologiska värdet i apodosis ('springa rakt på leden'):

- (25) [Ensam i vildmarken] Jag följer stigen som ringlar i kalhyggets utkant nu, och helt plötsligt står jag där jag var för 45 minuter sedan när jag chansat med kompassen. *Hade* jag bara tagit **två steg till** in i skogen då *hade* jag *sprungit* rakt på leden där! *Suuuuck*... (blog.52adventures.se, 19.05.2012)

Potentiella och kontrafaktuella konstruktioner av denna typ har emellertid flera gemensamma egenskaper. Antalsangivaren avser ett litet antal eller en ringa kvantitet (se figur 4 ovan), och i syntaktiskt hänseende finns både hypotaktiska (26–29) och parataktiska (30–31) konstruktioner. I de hypotaktiska konstruktionerna inleds protasis av subjunktionen *om* (26–27) eller är oinledd med *omvänd ordföljd* (28–29). Dessa två hypotaktiska konstruktioner tillåter inte att deras två satser skiljs åt av *och*, som är en markör för syndetisk paratax (30–31):

- (26) **Om** han *tagit ett steg till* innan han föll, åt höger eller åt vänster, *så hade* han varit död. (Moberg, Vilhelm, 1959, *Sista brevet till Sverige*, Stockholm: Bonniers)
- (27) **Om** A. *sagt ett ord till* hade jag *fått* ett psykbrut. När man gör sig i ordning på morgonen orkar man inte höra på någons bitterhet. (Blogg.se, 31.01.2008)
- (28) *Hade* vi *fått* vara tillsammans i **två minuter till** endast, *tror* jag att allt varit klart oss emellan, *men* faster, som suttit på vakt och hört symaskinen stanna, kom in och skar af alltsammans – som man klipper af en tråd. (Lindhé, Wilma, 1891, *Motvind*, s. 68–69, litteraturbanken.se)⁶
- (29) [Hon var ett steg ifrån att krossas av Arkilov] *Hade* jag *tagit ett steg till*, *hade* lastbilen *kört* på mig. I stället hoppade jag tillbaka in i affären. Direkt tänkte jag "terrorist". (*Göteborgs-Posten*, gp.se, 07.06.2018)
- (30) Jag minns huru jag en gång gick i mina tankar på en klippa, som slutade med en tvärbrant. **Ett steg till och** jag *hade fallit* dined. Men då vaknade jag ifrån mina tankar och drog min fot tillbaka. *Jag var räddad*... (Ingelius, Axel Gabriel, 1853, *Brokiga blad*, s. 238, litteraturbanken.se)

⁶ Den modala konstruktionen *jag tror att* har räckvidd över villkorsrelationen [*p VR q*] ('*Jag tror att om* vi *hade fått* vara tillsammans i två minuter till endast, *hade* allt varit klart oss emellan') och är således inte relevant för användningen av tempus vare sig i protasis eller i apodosis.

- (31) [Bengt klarade sig undan med knapp nöd] **Två steg till och** jag *hade legat* begravd under den där bråten, säger han stilla. (expressen.se, 09.09.2006)

Apodosisinledaren *så* kan användas såväl i hypotaktiska konstruktioner (5–7, 26) som i parataktiska konstruktioner (32). Det senare fallet förefaller dock mindre vanligt:

- (32) **Bara ett ynka steg till så** *hade jag* garanterat [...] *fått* lämna jordelivet för bilen och chauffören for fort förbi med go gas utan att ha märkt mig alls! (gladagotland.se, 19.03.2015)

Det axiologiska värdet hos apodosis är oftast negativt (21, 23–24, 26–31) och relativt sällan positivt (22, 25, 33):

- (33) – Stallet försökte att ändra strategin till min fördel, det fungerade och gav mig också en mycket bra möjlighet att köra om Lewis på banan, men det räckte inte riktigt. **Ett varv till och** jag *hade* verkligen *kunnat flyga*, *då hade jag tagit det*, säger Nico Rosberg. (aftenbladet.se, 11.05.2014)

Kvantifierare av faktuell närhet kan fungera som *skalinledande antalsangivare* då additionsangivare saknas (se figur 4 ovan), som i (34) där *till* inte är additionsangivare:

- (34) [Hon var centimeter från att bli påkörd av elsparkcykel] Hade jag tagit **ett steg** till höger *hade jag blivit* påkörd, fallit i backen och säkerligen hamnat på akuten. (Enköpings-Posten, eposten.se, 04.06.2018)

En dylik skalinledande antalsangivare kan vara innesluten i ett verbs betydelse; *röra sig*, 'ändra sin kroppställning' (SO), får betydelsen 'göra en första ändring av sin kroppställning' (35) och denna betydelse kan understrykas av en kvantifiering som *det minsta* i (36):

- (35) *Hade jag rört mig, hade* älgen genast *stuckit*. Vilket den också gjorde när jag försökte smyga närmare. (djurfoto.ifokus.se, 06.07.2020)
- (36) Plötsligt kom en polisbil i hög hastighet som jagade en biltjuv. Jag var bara någon meter ifrån att bli påkörd och *hade jag rört mig det minsta hade jag varit död* i dag, minns Nina. (allas.se, 16.10.2019)

3.2.2 Kontrafaktuella konstruktioner med *KFN*: intervallkvantifierare

De kontrafaktuella konstruktioner med *KFN* som är intervallkvantifierare (se figur 5) skiljer sig från motsvarande kontrafaktuella konstruktioner vilkas *KFN* är aktionskvantifierare (se avsnitt 3.2.1 ovan) främst i ett avseende.

Antalsangivare	Intervallenhet	Riktningangivare i tiden eller rummet
<i>en</i>	<i>minut</i>	<i>tidigare</i>
<i>några få</i>	<i>minuter</i>	<i>senare</i>
<i>en</i>	<i>stund</i>	<i>senare</i>
<i>ett par</i>	<i>centimeter</i>	<i>högre upp</i>
<i>två</i>	<i>centimeter</i>	<i>längre ned</i>
<i>ett</i>	<i>steg</i>	<i>bakåt</i>

Figur 5. Intervallkvantifierare i kontrafaktuella konstruktioner med *KFN*.

De kvantifierar inte en aktion eller tidsenheter av en viss aktion, som aktionskvantifierare gör, utan ett *intervall* i tiden ('en, två ... minut(er)') (37–38, 41, 43–44) eller i rummet ('en, två ... centimeter') (39–40, 42) som skiljer en faktisk aktion ('Julgranen föll') från en kontrafaktuell aktion ('Ulla hade fått julgranen över sig') – »Om julgranen hade fallit en minut tidigare än den gjorde, skulle Ulla ha fått granen över sig» (37):

- (37) Knappt hade Ulla hunnit lämna bilen förrän julgranen med ett brak föll ner över motorhuven. – **Om** det varit **en minut tidigare** hade jag fått granen över mig. (*Skånska Dagbladet*, skd.se, 21.01.2010)
- (38) Kära hjertandes! [...] **om** han ändå kommit **tio minuter tidigare**, så hade Pettersson kunnat taga lappen och få ut penningarne. (Quanten, Aurora von, 1882, *En roman på landsbygden*, s. 229, litteraturbanken.se)
- (39) Av de vidare undersökningarna på Rättsmedicinska institutet kunde slås fast att det varit en ren tillfällighet att Birgittes öga inte skjutits sönder. **Om** skottet hade träffat **ett par centimeter högre upp** skulle det ha skett. (*Nordisk kriminalkronika* 1987, Saga, EPUB 2018)
- (40) Knivhugget i passagerarens rygg kunde ha varit livsfarligt, **om** det träffat **två centimeter längre ned**. Den 26-årige misstänkte svarttaxiföraren åtalas nu för grov misshandel. (*Hallands Nyheter*, hn.se, 12.09.2006)
- (41) [Kvinna allvarligt skadad vid lägenhetsbrand] När vi kom fram var branden fullt utbruten. Hade vi kommit **en stund senare** hade det varit ett helt annat läge. Det kunde ha gått mycket värre än vad det gjorde. (*Borås Tidning*, 18.10.2014)

- (42) [Vägarbetaren nära att bli påkörd] Bilen missade min kollega med en halv-meter, *hade han tagit ett steg bakåt hade han förmodligen inte levt i dag*, berättar David Hultman. (aftenbladet.se, 11.06.2019)
- (43) Det hade varit i sista ögonblicket vi lade ut från stranden; **några minuter senare och** kanoterna *skulle sjunkit*. (Hedin, Sven, 1901, *Asien I*, s. 494, litteraturbanken.se)
- (44) Vid hörnet af Skepparegatan hade han henne åter nästan i räckhåll. Ännu var det således tid. **Några få minuter senare och** alla de planer han byggt, alla de kärlekens luftslott, som redan tornat upp sig på fantasiens soliga höjder, *hade ramlat* som korthuset för den lekande gossens svaga andedräkt. – Kurt! (Kerfve, Axel, 1898, *Brutna Eder*, s. 12, litteraturbanken.se)

Konstruktionerna är både hypotaktiska (37–42) och parataktiska (43–44). Talhandlingen är expressiv ('uttrycka känslor') och det axiologiska värdet i apodosis är oftast negativt ('få granen över sig') (37, 39–44), men kan också vara positivt ('få ut penningarne') (38).

Axiologiska utväderingar i kontexten (*Faran är förbi!*, *Det var ett underverk*) är av motsatt värde till det axiologiska värdet i apodosis (45–46):

- (45) *Faran är förbi!* säger Struensee och drager andan djupt. [...] **Tio minuter senare och** allt *skulle ha varit förgäfvets*. Då skulle folket ha stenat mig! (Lundegård, Axel, 1899, *Struensee. II*, s. 575, litteraturbanken)
- (46) *Det var ett underverk*, att ni räddade mig som ni gjorde. **En minut senare och** det *hade varit försent*. (*Illustrerat Magasin*, Årg. 1, 1899–1900)

Det förtjänar slutligen att framhållas att villkorskonstruktioner där protasis består av en nominalfras-*KFN* och där konjunktionen *och* inte används allmänt sett är ovanliga. När de används är det främst med intervallkvantifierare (47):

- (47) Genom att släpa ut den medvetlöse mannen ur den övertända villan blev Lennart Johansson hjälte på tisdagen. Tillsammans med dottern. – Det var rena turen att hon gick förbi och ringde mig, **en minut senare hade det varit** för sent, säger Lennart Johansson. (expressen.se, 23.07.2008)

4 Villkorskonstruktioner med potentiell pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis

I det följande ska en typ av *okonventionella* (»normbrytande») axiologiskt markerade villkorskonstruktioner med potentiell pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis i svenska behandlas.⁷ Dessa sammansatta verbformer uttrycker sluten kontrafaktualitet i *konventionella* villkorskonstruktioner (se avsnitt 2 och figur 1 ovan).

Den potentiella *okonventionella* konstruktionen med sammansatta verbformer består i det prototypiska fallet (48) av en efterställd subjunktionsinledd protasis (»om jag *hade fått* dom») som uttrycker en *önskan* som är potentiell och av en framförställd apodosis som innehåller en axiologisk utvärdering av *det önskade* (»Det *skulle ha betytt allt*»):

- (48) [A:] Nån med storlek 38–39 som vill ha skorna ovan? Let me know så väljer jag någon av er! [B:] Åh jag skulle jätte gärna vilja ha dom skorna. Det *skulle ha betytt allt om jag hade fått* dom. (kenzas.se, 12.10.2013)

Det axiologiska värdet i apodosis är alltid positivt, till skillnad från vad som är fallet i villkorskonstruktioner med *KFN*, i vilka det axiologiska värdet oftast är negativt (se avsnitt 3.1–3.2).

Talhandlingen är *expressiv* (49–50), då ingen ’anpassningsinriktning’ mellan ’ord’ och ’värld’ (se avsnitt 4.2) föreligger *a priori*, men talhandlingen är inte sällan också *direktiv* (48) om den riktas till någon som kan uppfylla ifrågasvarande ’önskan’, varvid ’anpassningsinriktningen’ går från ’ord’ till ’värld’:

- (49) I sommar gör Kosovare Asllani, 33, sitt tionde mästerskap [...]: ”Ett guld för Sverige, det *hade ju slagit allt*.” (*Svenska Dagbladet*, 09.07.2023, s. 30)
- (50) [Drömmen: att avgöra SM-finalen] För Matilda skulle det bli det första. Hur hon känner *inför möjligheten* vet hon knappt. – Nej, jag vet faktiskt inte, det *hade vart helt sjukt*.⁸ (bandypuls.se, 12.03.2015)

I syntaktiskt hänseende kan protasis utgöras av en efterställd *om*-sats (51), en *att*-inledd infinitivfras (*att läsa om min misär*) (52) och en indefinit subjektsnominalfras (*en VM-medalj*) (53):

⁷ Denna konstruktionstyp har inte kunnat beläggas med hjälp av litteraturbanken.se, vilket antagligen speglar att det rör sig om en relativt ny och »normbrytande» konstruktion.

⁸ SO: *sjuk* – *sjukt*: »(emfatiskt) med positiv betydelse, vardagligt».

- (51) Hej! [...] Måste bara säga tack för en grym blogg och en kul podd! *Hade vart så kul om du hade kört en vlogg någon gång.* (henrietta.metromode.se, 22.03.2017)
- (52) Måndagen den 20:e mars slutade jag snusa för kanske tionde gången [...], så jag tänkte att det *hade kunnat vara kul* för er *att läsa om min misär.* (panorama.lupef.se, 01.06.2023).
- (53) [Ilestedt om medaljchansen i VM] ”Det är såna här matcher man vill spela och *en VM-medalj hade toppat* ett bra avslut på den här turneringen”, säger hon. (*Sveriges Radio*, 18.08.2023)

Vanligt är också att protasis kan härledas från kontexten. I (54) utgörs den relevanta kontexten av *att*-satsen *att ni ska finna kärleken här på hotellet*, från vilken protasis kan härledas (’om ni hade funnit kärleken här på hotellet’) som ansluter till konstruktionens axiologiskt framträdande apodosis (*Det hade ju vart fantastiskt*).⁹

- (54) [Programledaren Erik Ekstrand:] Och så *hoppas vi* såklart *att ni ska finna kärleken här på hotellet.* Det *hade ju vart fantastiskt.* (Hotell Romantik, SVT1, 18.02.2024)

Den »okonventionella konstruktionen» motsvaras av enkla verbformer i »konventionella önskekonstruktioner»: enkel konditionalis (55–57) eller preteritum konjunktiv (58–60):

- (55) [Den hemlöse mannens *högsta önskan*] Det *skulle betyda absolut allt* för mig *om någon tog emot* mig. Bara för den där enda dagen, kanske för ett par timmar. (*Aftonsbladet*, 01.06.2017)
- (56) Farväl äfven du, min trogna hund! [...] Det *skulle vara ljuvt om* jag *visste* att någon mänsklig varelse hyste samma tillgivenhet som du. (Bergman, Johan Magnus, 1876, *Valda smärre skrifter*, s. 167, litteraturbanken.se)
- (57) Karl sade att det *skulle vara så roligt om* jag *reste* med Matti till hans föräldrar. – ”Ja, det *skulle vara roligt*, sade jag i stundens obetänksamhet. (Benediktsson, Viktoria, 1982, *Stora boken II, Dagbok 1884–1886*, s. 372, litteraturbanken.se)

⁹ När ingen protasis kan härledas från kontexten är konstruktionen *faktuell* och inte villkorlig. Följande exempel innehåller en faktuell beskrivning av verkligheten, ett ’påstående’, och det axiologiska värdet är negativt: »Det *hade varit* hemskt *oroligt* i huset den sista tiden. En granne, en polack som hette Bolek Czapinski, *hade råkat ut* för en olyckshändelse». (Johansson, Elsie, 2017, *Lindansaren*, Bonnier Carlsen).

- (58) Ett stycke längre fram märkte jag att jag tappat mitt cigarettfodral [...]. Det vore **fint om** en tibetan *hittade* det! (Hedin, Sven, 1909, *Transhimlaya II*, s. 397, litteraturbanken.se)
- (59) Jag undrar just hur länge vi får behålla den här högsommarvärmen. [...] Det vore **skönt om** den *varade* några dar. (Hedberg, Olle, 1955, *Dockan dansar klockan slår*, s. 107, litteraturbanken.se)
- (60) Nu börjar det. Vore **kul om** du *kollade*. (Tvitter, 11.21.2015)

Ibland kan bruket av verbformer vara konventionellt (*om du valde att ge skorna till mig*) i protasis (61), men inte i apodosis:

- (61) [A:] Nån med storlek 38–39 som vill ha skorna ovan? Let me know så väljer jag någon av er! [B:] Hej Kenza! *Hade betytt oerhört mycket* för mig **om** du *valde* att ge skorna till mig, så mycket att jag nog inte *kunnat förklara* det med ord. Ha det bäst så länge Kenza! PS. Du rockar! (kenzas.se, 12.10.2013)

Konstruktionen med sammansatta verbformer används också med *verbformer- nas konventionella betydelse* för att uttrycka sluten kontrafaktualitet. Allmänt sett är det fråga om en »önskan» som *inte* gått i uppfyllelse, varvid talhandlingen är ett »beklagande» (62–63):

- (62) Att [de nu varande neutraliserade staternas rätt] blifvit kränkt, är en sanning, och det hade varit **underbart, om** så icke *skett* under det laglöshetstillstånd, som varit rådande mellan folken. (Arnoldsson, Klas Pontus, 1890, *Är världsfred möjlig?*, Stockholm: Fröléen & Comp. Förlag, s. 64)
- (63) Jag har många gånger gått och tänkt på att det *hade* allt varit **bra roligt om** en *hade fått* gå i nån sorts skola. Men det var inte tockna tider på min tid. (Alving, Barbro, 1984, *Med skrivmaskin och mikrofon*, s. 38, litteraturbanken.se)

Konstruktionens kontrafaktuella apodosis kan, till skillnad från den okonventionella konstruktionens potentiella sammansatta former (43–54), uttrycka ett *negativt axiologiskt värde* ('vara hemskt'), varvid den expressiva talhandling som talaren utför är att »glädja sig» (64–65):

- (64) Han minns hur många ifrågasatte Marcus Allbäck efter hans ganska svaga EM-slutspel 2004. –Han sågs som pensionerad och färdig, men det *hade varit hemskt om* han *slutat*. Då *hade* vi *inte fått* det **sagolika** målet mot Spanien (EM-kvalet hösten 2006). (svt.se, 29.01.2008)

- (65) Schlagerveteranerna Arvingarna och Danny Saucedo gick raka vägen till final i Melodifestivalen. – Det *hade varit* **hemskt** att inte gå vidare, säger Danny Saucedo. (*Helsingborgs Dagblad*, hd.se, 06.02.2021)

Den kontrafaktuella konstruktionen kan, när dess axiologiska värde är *positivt* ('kul', 'super'), vara en *artighetsstrategi* som har till syfte att mildra det »hot» mot mottagarens »ansikte» som yttrandet innebär (Brown & Levinson 1987) (66–67):

- (66) – Vi ska ut på en sväng *på lördag* då? sa jag. – Det **hade varit** kul, *men jag är i Eyje då*. (Knausgård, Karl Ove, 2021, *Vargarna från evighetens skog*, övers: Staffan Söderholm, Stockholm: Nordstedts, s. 209)
- (67) [Hem sökes för råttan Drake] Det hade vart **super** *men* tror jag hittat ett jättebra hem åt Drake, tack ändå! (rattor.ifokus.se, 12.11.2014)

Det tycks föreligga en viss tendens till att använda den potentiella konstruktionen (*Det hade varit kul* i betydelsen 'Det skulle vara kul') i *artighetskontexter* som i följande »samtalstur» (68):

- (68) [A₁:] Vill du följa med och grilla? [B₁:] Det *hade varit* **kul**. [A₂:] Men? [B₂:] Va? Nej alltså, jag är på! (cit. Sara Lövestam 2021)

Samtalssekvensen i (68) börjar med en 'artig inbjudan' av A₁ att 'följa med och grilla'. B₁ ger ett 'artigt jakande svar på inbjudan'. Den avsedda betydelsen är: 'Det skulle vara kul'. A₂ uppfattar svaret som ett 'artigt nekande' som i (66–67), men är osäker på om detta är rätt uppfattat (*Men?*). B₂ avslutar sekvensen med att »reparera konversationen» för att avhjälpa det kommunikativa problem som uppstått (jfr Albert & de Ruiter 2018).

Hur och när har den okonventionella villkorliga önskekonstruktionen med sammansatta verbformer uppkommit? Det finns inte underlag för att närmare undersöka denna fråga, men några möjliga svar ska antydast här.

En källa som härvid kan rådfrågas utgörs av »de föreställningar språkbrukarna har om sitt språk» (SAG I s. 29), s.k. *normföreställningar* (69–70):

- (69) Åååååhhh, vad jag irriterar mig på folk som skriver "Det HADE varit roligt..." när de menar "Det SKULLE vara roligt..." [...] Det låter ju som om personen ifråga tyst fortsätter "...men det kommer ju inte att hända..." (familjeliv.se/forum)

- (70) Ungdomarna säger för övrigt inte 'vore' eller 'skulle kunna'. De säger 'hade varit' och 'hade kunnat' när de vill uttrycka samma sak. Förvirrande, men kanske vill de uttrycka att allt är för sent." (Ledarartikel, Lena Andersson, *Svenska Dagbladet*, 11.08.2023, s. 2)

De framkommer i (69–70) att den nya konstruktionen uppfattas som »irriterande» och »förvirrande» av de förmodligen äldre språkbrukare som uttalar sig här (författaren och ledarskribenten Lena Andersson är född 1970) och konstruktionen tillskrivs följaktligen »ungdomarna». Konstruktionen kan dock också beläggas hos 65-åriga språkbrukare.¹⁰ Enligt språkbrukaren Lena Andersson (70) ska den nya användningen av denna i grunden kontrafaktuella konstruktion förklaras av att »ungdomarna [...] vill [...] uttrycka att allt är för sent».

En troligare, men tentativ, förklaring till den nya användningen av konstruktionen är att den utgör en *grammatisk hyperbolisering*: det finns en naturlig tendens hos språkbrukarna att vilja »förstärka» potentiella villkorskonstruktioner som uttrycker en 'önskan'. Verbformerna i (71–73) uttrycker normalt i villkorskonstruktioner *neutral potentialitet* (71), *svag potentialitet* (72) och *sluten kontrafaktualitet* (73) (se figur 1 ovan):

- (71) [Joanna till Kevin, vinnare av Idol 2008:] Det *betyder* **allt om** du *svarar* på mina frågor! (tv4.se, 13.12.2008)
- (72) [Den hemlöse mannens högsta önskan] Det *skulle betyda* **absolut allt** för mig **om** någon *tog emot* mig. Bara för den där enda dagen, kanske för ett par timmar. (*Aftonbladet*, 01.06.2017)
- (73) [A:] Nån med storlek 38–39 som vill ha skorna ovan? Let me know så väljer jag någon av er! [B:] Åh jag skulle jätte gärna vilja ha dom skorna. Det *skulle ha betytt* **allt om** jag *hade fått* dom. (kenzas.se, 12.10.2013)

I den första konstruktionen (71) bidrar verbformerna, som uttrycker *neutral potentialitet*, inte till att språkbrukaren distanserar sig från den uttryckta villkorliga 'önskan' ur *grammatisk* synvinkel, annat än genom den distansering som ligger i att det är en potentiell konstruktion.

I den andra konstruktionen (72) gör den svaga potentialitet som verbformerna uttrycker att språkbrukaren *grammatiskt* distanserar sig i viss utsträckning från möjligheten att 'önskan' uppfylls.

¹⁰ Personlig observation.

I den tredje konstruktionen (73) används den med de sammansatta verbformerna uttryckta slutna kontrafaktualiteten som om 'önskan' inte skulle kunna uppfyllas, vilket utgör en *grammatisk hyperbolisering*, eftersom de sammansatta verbformerna här har potentiell betydelse. Denna konflikt mellan kontrafaktualitet och potentialitet innebär att språkbrukaren distanserar sig *grammatiskt starkare* än i den andra konstruktionen (72) från möjligheten att 'önskan' kommer att uppfyllas.

Den grammatiska hyperboliseringen förefaller gå hand i hand med en *lexikal hyperbolisering* av uttrycken för det positiva axiologiska värdet i apodosis (*betyda absolut allt, vara helt sjukt, slå allt*). Dessa lexikala axiologiska uttryck verkar bli vanligare och vara mer »överdrivna» än uttryck som *vara fint* och *vara roligt* i den villkorliga potentiella önskekonstruktionen med sammansatta verbformer.

5 Typologi, språkliga universaler och språkspecifika begrepp

Förhållandet mellan språktypologi och språkliga universaler är långtifrån klart (Kronning 2017 s. 137–139, 2023b s. 25–26). Två typer av *språkliga universaler* kan urskiljas: *axiomatiska* (Martin 2019 s. 40) och *empiriska* (Lazard 2008 s. 13). Empiriska universaler bygger på *mellanspråklig jämförelse* ('cross-linguistic comparison'), vilket förutsätter *jämförande begrepp* ('comparative concepts'), samtidigt som endast *språkspecifika deskriptiva begrepp* egentligen existerar, då jämförande begrepp inte är »discoveries» utan endast »instruments for discoveries» (Haspelmath 2016 s. 300). Dessutom hävdas också ibland följande:

Universals of language are found in the patterned variation of constructions and the categories they define. The careful analysis of distributional patterns will reveal generalizations about grammatical structure and behavior in specific languages that are ultimately identical to the cross-linguistic patterns revealed by typological research. (Croft 2001 s. 5)

Här betraktas *KFN* som en *axiomatisk språklig universal*, kanske rotad i »överlevnadsinstinkten», som kommer till uttryck i konstruktioner med negativt axiologiskt värde och tjänar till att 'framställa villkorliga hot' och till att 'uttrycka känslor'. Att *KFN* betraktas som en axiomatisk språklig universal

innebär att konstruktionen antas finnas i alla språk. Den interna morfologiska och syntaktiska strukturen hos de nominalfraser som utgör *KFN* i olika språk kan däremot variera mellan olika språk och språkfamiljer, liksom de verbformer och TAM-kategorier (Bybee, Perkins & Pagliuca 1994)¹¹ som förekommer i de villkorskonstruktioner som *KFN* ingår i. Till denna axiomatiska språkliga universal hör, vare sig det rör sig om *aktionskvantifierare* (figur 3 och 4 ovan) eller *intervallkvantifierare* (figur 5 ovan), de i kvantifieraren ingående begreppsliga delarna: 'antalsangivare', 'skalenhet' och 'additionsangivare' (figur 3 ovan); 'antalsangivare', 'skalenhet' och 'additionsangivare' eller 'subtraktionsangivare' (figur 4 ovan); 'antalsangivare', 'intervallenhet' och 'riktningsangivare' (figur 5 ovan).

Om konditionala *KFN*-konstruktioner här belagts i svenska och tidigare belagts i de romanska språken (Kronning 2017, 2021, 2023a, 2023b), visar det sig att de också kan beläggas i andra germanska språk som de nordgermanska språken *norska* (74–75) och *danska* (76–77) och det västgermanska språket *engelska* (78–79):

- (74) **Ett skritt til, og** jeg skyter! (Becker, Per, 2021, Blodskam, Publica forlag AS)
- (75) **Ett skritt til, og** han ville ha havnet i det dampende, brennhete vannet og øyeblikkelig blitt skåldet i hjel. (Sandemo, Margit, 2021, *Ond saga*, Vigmostad & Bjørke/Bladkompaniet AS)
- (76) **Et skridt mere, og** jeg vil knuse dig under min fod. (worldchallenge org)
- (77) Jeg har været 30 cm fra at blive hugget af sådan en lille klapperslange. **Et skridt mere og** jeg havde trådt på den. (usdkexpats.org, 2022)
- (78) **One more word and** I will kill you! (Johnson, Ben, 1961, *One-Eyed Jacks*, imdb.com)
- (79) **One more word, just one more word and** I would have killed him. (jpost.com, 18.10.2018)

Dessa *KFN*-konstruktioner kan också beläggas i ett typologiskt sett högst annorlunda språk som japanska.¹²

Den potentiella villkorliga önskekonstruktion med pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis som studerats här (se avsnitt 4) är däremot en *språk-specifik konstruktion*, vilket inte nödvändigtvis betyder att den inte finns i andra språk. Den kan *inte* beläggas i de romanska språken eller i engelska där

¹¹ Med »TAM» avses kategorierna *tempus*, *aspekt* och *modus*.

¹² Personlig information från professor Hiromi Yamamura vid Kuysu-universitetet, Japan.

enkla verbformer används i motsvarande konstruktioner, med den kan beläggas i norska (80–81):

- (80) Det hadde vært **fint om** du *kunne kjørt* meg til toget på lørdag. (forum.kvinneguiden.no, 03.10.2023)
- (81) [Svend Halvorsen Tidemann, døpt 12.01.1789] Ovennevnte person er min tippoldefar og han flyttet til Norge rundt 1800-tallet. Jeg er usikker på hvor i Sverige han kom fra så det *hadde vært* **fint om** noen *kunne hjelpe* meg. På forhånd takk. (forum.rotter.se, 16.09.2001)

Som när det gäller svenska framgår det av (82) att konstruktionen är föremål för normföreställningar även i norska, vilket vittnar om att den är »normbrytande» även i detta nordiska språk:

- (82) [A:] Jeg føler at når noen ber deg om noe og avslutter med ”det hadde vært fint” så forventer de at det er det, og at du skal gjøre som de sier. Er det sånn? Et eksempel: ”Jeg trenger å bli kjørt til toget på lørdag. Kan du det? Det hadde vært fint.” [B:] Det er litt hersketeknikk over det.” [C:] I eksemplet ditt er det et signal om takknemlighet. Mer høflig enn uten, som er mer eller mindre en ordre. (forum.kvinneguiden.no, 03.10.2023)

I (82) läggs tonvikten på »önskekonstruktionens» direktiva användning som uppfattas som en »härskarteknik» av B och ett uttryck för »artighet» av C.

6 Slutord

I detta bidrag till forskningen om villkorskonstruktioner i svenska har uppmärksamheten riktats mot några konstruktionstyper som har det gemensamt att de uttrycker ett framträdande axiologiskt värde och de talhandlingar de ger upphov till. Konstruktionstyperna har veterligen inte undersökts i svenskan tidigare.

Den första konstruktionstypen utgörs av villkorskonstruktioner med kvantifierare av faktuell närhet (*KFN*) med potentiell betydelse (se avsnitt 3.1): *Om du säger ett ord till slår jag dig på käften*. Den vanligaste talhandling som utförs med konstruktionstypen är att »hota».

Den andra konstruktionstypen utgörs av villkorskonstruktioner med *KFN* med kontrafaktuell betydelse (se avsnitt 3.2): *Om han tagit ett steg till, hade*

han varit död. Den talhandling som utförs med konstruktionstypen är »att uttrycka känslor».

Den tredje konstruktionstypen utgörs av potentiell pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis (4): *Det skulle ha betytt allt om jag hade fått dom.* Den talhandling som utförs med konstruktionstypen är dels »att uttrycka känslor», dels ofta också en »indirekt direktiv» talhandling med syfte att få lyssnaren att förverkliga ('Ge mig dom!') den i konstruktionen uttryckta »önskan».

De två första konstruktionstyperna är universella, medan den tredje konstruktionstypen är språkspecifik (se avsnitt 5). Den tredje konstruktionstypen har här belagts i svenska och norska.

Det finns all anledning att fortsätta utforskandet av dessa typer av villkorskonstruktioner i svenska och i andra nordiska språk. Eftersom konstruktions-typerna med *KFN* är universella vore det intressant att utforska deras förekomst i äldre svenska och eftersom alla konstruktionstyper har ett framträdande axiologiskt värde och tjänar till »att uttrycka känslor» finns det anledning undersöka i vilka diskursgenrer de förekommer och hur de används i samtal.

Litteratur

- Albert, Saul & Ruiter, J. P. de, 2018: Repair: The Interface Between Interaction and Cognition. *Topics in Cognitive Science* 10. S. 279–313.
- Brown, Penelope & Levinsson, Stephen C., 1987: Politeness. Some Universals in Language Usage. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Bybee, Joan, Perkins, Revere & Pagliuca, William, 1994: The Evolution of Grammar. Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Croft, William, 2001: Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective. Oxford: Oxford University Press.
- Gosselin, Laurent, 2010: Les modalités en français. La validation des représentations. Amsterdam & New York: Rodopi.
- Haspelmath, Martin, 2016: The Challenge of Making Language Description and Language Comparison Mutually Beneficial. *Linguistic Typology* 20(2). S. 299–303.
- Hoffmann, Thomas & Trousdale, Graeme, 2013: The Oxford Handbook of Construction Grammar. Oxford: OUP.
- Kinn, Torodd, 2024: Hva er språk? Et svar fra bruksbasert språkvitenskap. Ms. <www.researchgate.net/publication/377931752>.
- Kronning, Hans, 2014: La théorie modale de la polyphonie et les constructions conditionnelles en *si*. *Langages*. S. 17–31.

- Kronning, Hans, 2017: Conditionnalité et proximité factuelle. I: Merete Birkelund (red.): Points de vue. Mélanges offerts à Henning Nølle à l'occasion de sa retraite. Aarhus: Institut de Communication et de Culture, Université d'Aarhus. S. 23–42.
- Kronning, Hans, 2020: Mot nya djärva mål i den jämförande romanska språkvetenskapen: komparativ romanistik som disciplin och forskningsgemenskap – villkorskonstruktioner i franska, italienska och spanska. I: Andreas Romeborn & Elisabeth Blad (red.): Romanistiken i Sverige: tradition och förnyelse. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. S. 113–144.
- Kronning, Hans, 2021: Conditionnalité et expressivité. L'imparfait de l'indicatif contrefactuel en français, en italien et en espagnol. Aspects sémantiques et variationnels. I: Lene Schøsler, Juhani Härmä & Jan Lindschouw (red.): Actes du XXIVe Congrès international de linguistique et philologie romanes, Vol. I, Conférences plénières. Strasbourg: Éditions de linguistique et de philologie. S. 41–63.
- Kronning, Hans, 2022: Språkvetenskapligt *credo*. I: Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 2020–2021. S. 59–100.
- Kronning, Hans, 2023a: Quantifieurs de proximité factuelle et praxématique : *Un instant après le train derailait / aurait déraillé*. Cahiers de praxématique 79. S. 1–10.
- Kronning, Hans, 2023b: Quantifiers of factual proximity and counterfactuality in Spanish and other Romance languages: *Un paso más y me mataba/habría matado*. I: Susana Rodríguez Rosique & Jordi M Antolí Martínez (red.): Verb and Context. The Impact of Shared Knowledge on TAME Categories. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. S. 149–169.
- Kronning, Hans, 2023c: Modalité, typologie et cognition: la construction *devoir* + INFINITIF comme périphrase future et évidentielle. I: Irène Baron, Lita Lundquist & Henrik Høeg Müller (red.): Le génie des langues. In memory of Michael Herslund. Acta Linguistica Hafniensia, Vol. 55. Travaux du Circle Linguistique de Copenhague, Vol. XXXVI. S. 24–43.
- Kronning, Hans, 2025 (under utg.): Om villkorskonstruktioner. I: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Årsbok 2025.
- Langacker, Ronald W., 1987: Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I: Theoretical Prerequisites. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald. W., 2008: Cognitive Grammar. A Basic Introduction. Oxford: OUP.
- Lazard, Gilbert, 2008: Vers une typologie linguistique. La linguistique 44, 2. S. 13–24.
- Lövestam, Sara, 2021: Då och nu går hand i hand. Språktidningen 4/2021. S. 24–25.
- Martin, Robert, 2019: La linguistique de l'universel. Réflexions sur les universaux du langage, les concepts universels, la notion de langue universelle. Paris: Académie des Inscriptions et des Belles-Lettres.
- Searle, John R., 1982: Sens et expression. Études de théories des actes de langages, fransk övers. Joëlle Proust, Paris: Minuit.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: *Svenska Akademiens grammatik* I–IV. Stockholm: Norstedts Ordbok.

- SAOB = Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien, 1893–2023.
Lund: Gleerups. www.svenska.se.
- SO = Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien, 2021. www.svenska.se.
- Wright, Georg Henrik von, 1963: *The Varieties of Goodness*. London: Routledge.

